

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: mogeln_l@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-35-37

Могельницька Л. Ф. Реалізація концепту загроза в мові та мовленні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 35–37.

УДК 811.111'37

Могельницька Людмила Францівна,
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗАГРОЗА В МОВІ ТА МОВЛЕННІ

У статті розглянуто структурні особливості концепта ЗАГРОЗА, проаналізовано словникові дефініції слова-репрезентанта зазначеного концепта, встановлено семи, що формують поняттєвий проширок концепта ЗАГРОЗА, описано валентність лексеми *threat* як його основного вербалізатора. Структуру концепта ЗАГРОЗА змодельовано за допомогою предметно-центричного фрейму. Описано засоби заповнення слотів фрейму на матеріалі англомовних тлумачних словників та Британського національного корпусу.

Ключові слова: концепт, сема, валентність, фрейм, моделювання.

Могельницькая Людмила Францовна,
Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА УГРОЗА В ЯЗЫКЕ И РЕЧИ

В статье рассмотрены структурные особенности концепта УГРОЗА, проанализированы словарные дефиниции слова-репрезентанта указанного концепта, определены семи, формирующие понятийный слой концепта УГРОЗА, описана валентность лексемы *threat* как его основного вербализатора. Структура концепта УГРОЗА смоделирована с помощью предметно-центрического фрейма. Описаны средства заполнения слотов фрейма на материале англоязычных толковых словарей и Британского национального корпуса.

Ключевые слова: концепт, сема, валентность, фрейм, моделирование.

Liudmyla Mohelnytska,
Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr

REALIZATION OF CONCEPT THREAT IN LANGUAGE AND SPEECH

The article considers the concept THREAT from cognitive and corpus linguistics perspective. It aims at determining the key name of the concept under study. The focus is also on the elements that make the meaning of the lexeme «threat» that verbalizes the concept. The four main semes are singled out. The distribution potential of the lexeme «threat» is realized in different combinations. The most common are the combinations with the prepositions, adjectives and verbs. Being a component of a phraseological unit is not common for the lexeme «threat». Analysis of the word valence allows us to define the quality, the kind of threat, those who pose threat and those who are under threat. The concept is regarded as a «quantum» of structured knowledge. Dictionary entries analysis makes it possible to model the structure of the concept THREAT. It is represented by a subject and action frame. Lexical units filling in the frame slots are considered.

Key words: concept, seme, valence, frame, modeling.

Основна доля знань про світ зберігається у нашій свідомості у вигляді різних концептуальних структур – концептів різного ступеню складності й абстрактності. У сучасній лінгвістиці не існує одностайного визначення терміну “концепт”, проте більшість учених погоджується з тим, що концепт являє собою ментальну, ідеальну сутність, що формується у свідомості людини [1, с. 23; 7, с. 155; 9, с. 4; 13, с. 3, 23]. Концепти відображають зміст отриманих знань, досвіду, результатів усієї діяльності людини та пізнання нею оточуючого світу у вигляді певних мисленнєвих одиниць, що представляють “кванти” структурованого знання. Концепт має певну, хоча і не жорстку структуру, яку можна встановити через словникові дефініції мовних засобів її репрезентації [1, с. 24; 4, с. 90; 9, с. 4].

Головним засобом репрезентації знань у когнітивній лінгвістиці вважається фрейм [5; 12], уведення якого в науковий ужиток з метою дослідження штучного інтелекту належить М.Мінському [5]. У якості лінгвістичної концепції фреймова семантика була вперше застосована Ч.Філлмором, який визначає фрейми як особливі уніфіковані конструкції знання чи зв’язані схематизації досвіду [11, с. 54]. Типологія фреймів, запропонована С.А.Жаботинською [2, с. 119–120], дала змогу виявити п’ять видів фреймів стосовно універсальних типів структур, що демонструють загальні закономірності організації вербалізованих знань та в нашому дослідженні послужила основою моделювання структури концепту ЗАГРОЗА.

Актуальність представленої роботи визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення ролі мови в процесі пізнання людиною оточуючого світу, відображення життєвого досвіду в мові, вивчення концептів різного ступеня складності, їхньої структури, засобів вербалізації. Доступ до величезного реального мовного матеріалу, зручного для пошуку необхідних мовних явищ, дослідникам надає корпусна лінгвістика, що займається укладанням та вивченням корпусів. Корпусами називають електронну сукупність розмічених особливим чином текстів, що слугують базою для дослідження мови [10]. Вивчення концепту ЗАГРОЗА проведено із застосуванням поняттєвого апарату й методичного інструментарію провідних мовознавчих напрямів – когнітивної та корпусної лінгвістики.

Метою дослідження є визначення ключового номінатора концепту ЗАГРОЗА; виявлення переліку елементів, що входять до складу значення ключового репрезентанта концепту ЗАГРОЗА; опис його дистрибутивного потенціалу; моделю-

вання структури концепту ЗАГРОЗА через словникові тлумачення та мовленнєві контексти його репрезентанта на матеріалі Британського національного корпусу (BNC).

Об'єктом дослідження є концепт ЗАГРОЗА, а предметом – структурна організація зазначеного концепту. Матеріалом дослідження слугували англomовні тлумачні словники та Британський національний корпус.

Попри значний інтерес до вивчення концептів та їх структури у сучасному мовознавстві [3; 6; 8; 12], концепт ЗАГРОЗА не був предметом комплексного когнітивно-дискурсивного аналізу із застосуванням фреймового моделювання, що й визначає наукову новизну роботи.

У запропонованій роботі концепт ЗАГРОЗА вивчається через аналіз його ключового репрезентанта *threat* як усталеного імені концепту, що якнайповніше його актуалізує. За допомогою дефініційного аналізу лексикографічних джерел установимо ядерні ознаки концепта ЗАГРОЗА. В англomовних тлумачних словниках [2; 3; 4] поняття ЗАГРОЗА трактується як 1) ситуація, або дія, що спричиняє шкоду або чинить небезпеку: *a situation or an activity that could cause harm or danger*; наприклад: *Officials were confident there had been no threat to public health*. 2) обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; погрожування: *a statement of an intention to inflict pain, injury, damage, or other hostile action*, наприклад: *Members of her family have received death threats*. 3) те/той, що/хто може заподіювати яке-небудь зло, якусь неприємність: *a person, thing or idea regarded as a possible danger*; наприклад: *The existence of these weapons poses a grave threat to the future of the world*. 4) можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-, чого-небудь: *a sign, warning or possibility of coming danger*; наприклад: *The clouds brought a threat of rain*. Отже, компонентний аналіз словникових дефініцій показав, що в поняттєвий прошарок концепта ЗАГРОЗА входять семи *situation/activity that could cause danger, an expression of an intention to hurt, a person or thing regarded as danger, a warning/a sign of coming danger*.

Дистрибутивний потенціал (валентність) лексеми *threat* реалізується в різноструктурних словосполученнях. Найпоширенішими сполученнями з лексемою *threat*, вилученими з Британського національного корпусу, є комбінації з прийменниками *to, of, under, from*, часткою *to*. Найчисельніша сполука з лексемою *threat* за кількістю уживань в Британському національному корпусі є *threat to* (1587 уживань). Матеріал дослідження показує, що позиція після прийменника/частки *to* заповнюється іменником/інфінітивом. Конструкція *threat to + infinitive* називає ЗАГРОЗУ-дію, а структура *threat to + noun* називає когось або щось, що зазнає загрози. Наприклад: *threat to + infinitive: It is hoped that the kidnappers will not carry out their threat to kill the hostages*. У наведеному прикладі небезпечною дією є убивство. *Plastic pollution is a huge threat to our oceans*. *Viruses have been a threat to humanity for as long as we have existed*: структура *threat to + noun* дає розуміння загрози для океанів та людства.

Наступним за частотою уживань у Британському національному корпусі є сполучення *threat of* (1250 уживань), що описує вид загрози, наприклад, загроза кризи або пандемії: *As this figure continues to rise, it becomes hard to overstate the threat of this emerging crisis*. *How serious is the threat of a future flu pandemic?* Сполучення *under threat* (440 уживань) позначає стан загрози, небезпеку: *It is not so much the notion of democracy itself that is under threat*. Приклад демонструє небезпечний стан демократії. Комбінація *threat from* (225 уживань) називає те/того, що/хто може заподіювати яке-небудь зло: *In recent years, many European countries have been grimly reminded of the threat from far-right violence motivated by hatred towards migrants and minorities*. У наведеному прикладі йдеться про загрозу для Європейських країн від насилля, спричиненого ненавистю до мігрантів та меншин.

Лексема *threat* комбінується з прикметниками та дієсловами в препозиціях: *adjective + threat: Preparing for a potential environmental threat is highly challenging and when it comes to identifying hazards, some data can be more useful than others*. Прикметники в таких сполуках описують якісні та видові ознаки загрози. *Verb + threat: The deep ocean is poorly understood and yet is facing human threats from fishing, oil production, and climate change*. Найбільш часто вживаними дієсловами з лексемою *threat* в об'єктних колокаціях є *avert, combat, constitute, counter, dismiss, face, ignore, neutralize, pose, present*: *They face the threat of terrorism every day*. *The dispute poses a direct threat to peace* [3].

Аналіз фразеологічних словників дозволив виявити нечисельні ідіоми та прислів'я з лексемою *threat*: *empty threat: The manager is always full of empty threats about docking our pay, but he'll never actually go through with it*. *triple threat: She's a triple threat on the editorial staff-she can edit, write, and design pages*. *Never make a threat you cannot carry out (proverb): Bill: If you don't stop being rude to me, I'll have you fired! Jane: You're not my boss. Never make a threat you cannot carry out*.

Аналіз словникових дефініцій лексеми *threat* уможливив моделювання структури концепту ЗАГРОЗА, представленої предметно-акціональним фреймом:

<p>ТАКИЙ → несамовитий неприємний поганий <i>unpleasant, violent, bad</i></p>	<p>ЩОСЬ/ХТОСЬ_{агенс} →ситуація, дія, намір, особа <i>a situation, an activity, a person</i></p>	<p>ДІЄ на → заподіюєспричиняє- нівечує <i>inflicts, causes, defeats</i> ↓за допомогою ЩОСЬ_{інструмент} ворожодія <i>hostile action</i> ↓ Результат більшебезпекошко- дження <i>pain, danger, injury, damage</i></p>	<p>ЩОСЬ/ХТОСЬ_{наміснє} <i>someone, freedom</i></p>
--	---	---	--

Рис. 1. Фреймова структура концепта ЗАГРОЗА

Слот ХТОСЬ/ЩОСЬ_{агенс} представляє ситуацію, дію, намір, особу і за даними словникових статей заповнюється номінативними одиницями, що називають смислові компоненти лексеми *threat*: *a suggestion, something, situation, an activity*,

possibility, intention, menace, a person, someone, a thing. У Британському національному корпусі наш пошук був обмежений лише лексемою *threat*.

У результаті аналізу словникових дефініцій виявлено лексичні одиниці *unpleasant, violent, bad*, що заповнюють слот ТА-КІЙ. У корпусі текстів ознаки концепту ЗАГРОЗА представлені лексемами *serious, real, potential, major, greatest, immediate, direct, implied* тощо, що описують якість загрози. А прикметники та іменники в атрибутивній функції дають можливість класифікувати види ЗАГРОЗИ: *terrorist, nuclear, military* тощо, наприклад: *Understandably, spreading the word about existential threat is an important aim of the Institute. Each country regarded the other as a major military threat. We respond to and manage technical threats ... The goal of this study was to provide national authorities with a tool that would support them to recognise potential deforestation threats.*

Неприємна, насильницька ситуація, дія, намір або особа заподіює шкоду або спричиняє руйнацію [ДІЄ]: *happens, inflicts, restrains, causes, defeats*. Слот ЩОСЬ/ХТОСЬ^{пацієнт} позначає тих, хто чи що зазнає загрозливих дій або намірів і заповнюється іменниками із сполучення *threat to + noun: health, rainforests, lions balance sheets, public, solvency, freedom* тощо, наприклад: *It is clear that we need to take urgent action to combat the threat to human health. New approach predicts threats to rainforests. Two new studies led by scientists at Oxford University have highlighted the threat posed to lions by human activity... This not only poses a health threat to the public but also to the balance sheets of pharmaceutical companies. British banks' offshore banking activities [is] 'the greatest threat to national solvency'. Finally, we should be aware of the threat to academic freedom from within the university community itself, in this country and elsewhere.* Зазначені іменники свідчать про те, що під загрозою опиняється здоров'я й свобода людини, природа, економіка. У результаті (РЕЗУЛЬТАТ) неприємної, загрозливої ситуації, дій виникає біль, небезпека, пошкодження: *pain, injury, damage, harm, danger, trouble, ruin: This is a very real threat to competition which will put sections of the entire independent trade out of business. A threat to withdraw sponsorship if the Member in question fails to comply with the sponsor's wishes may well, however, be a breach of privilege.* У наведених прикладах результатом загрози є виключення певних секторів торгівлі з бізнесу та порушення привілеїв.

Оже, проаналізувавши словникові дефініції слова-номінанта *threat* концепта ЗАГРОЗА, було встановлено його основні ознаки: ситуація або дія, що чинить небезпеку; погрожування; хтось або щось, що заподіює зло; можливість виникнення чогось небезпечного. Найчастіше лексема *threat* сполучується з прийменниками *to, of, under, from*, часткою *to*, дієсловами й прикметниками в препозиції. Дистрибутивний потенціал дає можливість встановити якісні характеристики загрози, види загрози, того, хто чинить небезпеку та підпадає під неї. Структура концепту ЗАГРОЗА моделюється за допомогою предметно-акціонального фрейму. Перспективним видається дослідження мовленнєвих стратегій і тактик реалізації концепту ЗАГРОЗА в англійських публіцистичних текстах.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика / Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2000. – 123 с.
2. Жаботинская С.А. Ономазиологические модели в свете современных направлений когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская // С любовью к языку: Сб. научных тр. – М. – Воронеж: ИЯ РАН, Воронежский гос. ун-т, 2002. – С. 115–123.
3. Жулавська О. Фреймове моделювання концепту TERRORISM/ТЕРОРИЗМ [Електронний ресурс] / О. Жулавська. – Режим доступу до ресурсу: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1486.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М.: Наука, 1996. – 245 с.
5. Минский М. Фреймы для представления знаний: Пер. с англ. / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
6. Олійник О. Термін «сміє» як вербалізатор правового концепту / О. Олійник // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал / редкол. В.І.Кушнерик та ін. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2016. – Вип. 11 – 12, Ч. 2. – С. 110 – 115.
7. Павиленис Р.И. Проблемы смысла: современный логико-философский анализ языка / Р.И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
8. Перхач Р.-Ю. Вербалізація концепту Пацієнт в інструкціях до медичних препаратів (на матеріалі української, польської та німецької мов) / Р.-Ю. Перхач // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал / редкол. В.І.Кушнерик та ін. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2016. – Вип. 11 – 12, Ч. 2. – С. 141 – 145.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: ВГУ, 1999. – 30 с.
10. Пять направлений в современной лингвистике [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://newtonew.com/science/5-napravleniy-v-sovremennoy-lingvistike>.
12. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания: Пер. с англ. / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С.52–92.
13. Ушакова Е. В. Вербалізація концепта УГРОЗА в русском языке [Електронний ресурс] / Е. В. Ушакова – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/v/verbalizatsiya-kontsepta-ugroza-v-russkom-yazyke>.
14. Fodor J. A. Concepts. Where Cognitive Went Wrong / J. A. Fodor. – Oxford: Clarendon Press, 1998. – 174 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. British National Corpus (BYU-BNC) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://corpus.byu.edu/bnc/>
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/threat>
3. English Oxford Living Dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/threat>
4. Macmillan dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/under-threat>
5. <http://www.ox.ac.uk/news-and-events>